

Nowe wspaniałe Chiny? Najpierw trzeba się uporać z serią problemów

Polityka międzynarodowa

Chiny w ostatnich dekadach dokonały wielkiej przemiany gospodarczej. Jednak dziś ich rozwój napotyka na coraz więcej problemów i wyzwani - pisze prof. Rana Mitter, sinolog z Uniwersytetu Oksfordzkiego.

Reformy gospodarcze rozpoczęły się na wsi, zaczęto przyznawać chłopom swobodę w sprzedaży ich zbiorów na wolnym rynku oraz zachęcać jednostki do zakładania przedsiębiorstw. We wczesnych latach 80. Deng Xiaoping ustanowił Specjalne Strefy Ekonomiczne (SSE) w miastach portowych na południowym wybrzeżu Chin. Sygnalizowało to jego dążenia do zainicjowania pierwszego etapu wzrostu: strefy miały rozpocząć działalność od wytwórstwa i przemysłu lekkiego oraz być napędzane przez inwestycje zagraniczne, które przyciągały preferencyjne stawki podatkowe i prawo pracy.

Kolejny bodźcem było otwarcie Szanghaju w latach 90. (do tego czasu miasto było tylko ograniczanie surowymi przepisami ośrodek do wolumenu inwestycji, które mogło przyciągać). Strategia ta miała doskonały precedens, z czego Deng zdawał sobie sprawę. Pod koniec XIX wieku Japonia Meiji ruszyła z gwałtowną modernizacją, finansując wzrost gospodarczy dzięki rozwijaniu produkcji na eksport w takich dziedzinach, jak tekstylia, a dopiero później rozwijając przemysł ciężki. Po zakończeniu II wojny światowej Japonia i jej „smocze” odpowiedniki, Tajwan, Korea Południowa i Hongkong, również przy silnym wsparciu swoich rządów, urosły do gospodarczej prosperity, opierając się na przemysle lekkim i dobrach konsumpcyjnych. W tym samym okresie

Chiny pod rządami Mao politycznie kierowały się do wewnątrz. Strategia gospodarki zorientowanej na eksport przynosiła dotychczas spektakularne sukcesy. Są też niezbędne zjawiska: jednym z czynników ekonomicznych, który podsycał miejskie protesty w latach 1988-1989, był gwałtowny wzrost stopy inflacji, poważnie zmniejszający siłę nabywczą pracowników instytucji i firm państwowych (jeśli wówczas sytuacja wy-

Otwarcie w latach 90. XX w. Szanghaju na świat było kolejnym bodźcem modernizacji Chin

mknęłyby się spod kontroli, to byłaby straszliwym przypomnieniem hiperinflacji, która pogrążyła narodowców w latach 1948-1949). Jednak sytuacja została opanowana, a na początku XXI wieku inflacja jest z reguły jednocyfrowa, pomimo że wydatki konsumpcyjne rosną wraz z powstawaniem nowej klasy średniej.

Choć udział własności państwowej w przemyśle i przedsiębiorstwach wyraźnie maleje, państwo i Komunistyczna Partia Chin są nadal silnie powiązane z biznesem. Partyni oficjele nierazko zamieniają rolę polityków na przedsiębiorców, a dobre relacje z KPCh są często niezbędne do zdobywania pozwoleń na prowadzenie działalności lub zgromadzenia kapitału na jej rozpoczęcie. Od czasów Mao państwo i partia niepomniemiennie zmieniły swą formę, ale nie wycofały się ze społeczeństwa; znalazły jedynie nowe sposoby interakcji i kontroli.

Choć udział własności państwowej w gospodarce Chin wyraźnie maleje, państwo i partia nadal są silnie powiązane z biznesem

Problemy wzrostu

Udziałem Chin stała się nie tylko część sukcesów „smoków”, które wyrosły w Azji w okresie zimnej wojny. Podzielają niektóre ich bolączki, gdyż muszą konfrontować się z problemami, o których nie myślano w latach 60. XX wieku.

Każdemu odwiedzającemu Chiny rzuca się w oczy stopień zanieczyszczenia środowiska, powstały w następstwie wzrostu. Wiele państwowych fabryk z okresu Mao stało wypuszczając chemikalia do wód i atmosfery. Jednak utrzymywane od lat 80. zawrotne tempo wzrostu gospodarczego wielokrotnie zwiększyło natężenie tego problemu. W latach 60. szybko rozwijająca się

Japonia również zmagała się z problemem zanieczyszczenia. Jednak pewne czynniki pomogły go przezwyciężyć (przynajmniej częściowo): rozwój grup działających na rzecz ochrony środowiska w ramach społeczeństwa obywatelskiego i ekspansjonizm przez prasę skandali, takich jak skażenie ryb ręką w zatoce Minamata, zapewniły pewną przeciwwagę dla agendy rządu i wielkiego biznesu, którego interesował głównie wzrost gospodarki. Chinom brakuje prawdziwego społeczeństwa obywatelskiego, a aktywiści środowiskowi muszą się poruszać

w granicach ściśle określonych przez państwo. Chińskie Ministerstwo Ochrony

Środowiska poinformowało, że w 2010 roku straty dla gospodarki spowodowane przez zanieczyszczenie wyniosły 230 miliardów USD (około 3% całkowitego PKB Chin). Jednym z największych wewnętrznych motorów napędowych chińskiego wzrostu gospodarczego jest rozwój miejskiej klasy średniej o mocno konsumpcyjnym stylu życia. Jednocześnie poziom konsumpcji w kraju stanowi potężne obciążenie surowcowe. Zaledwie jedno pokolenie wcześniej Pekin był miastem rowerów. Teraz stanowi płatą niekończących się korków ulicznych (system transportu publicznego jest rozwijany, ale w stopniu niewspółmiernym do rozmiarów miasta).

W Pekinie władze planowały ograniczyć liczbę samochodów do roku 2017 roku. Wzrost liczby posiadaczy samochodów symbolizuje obecność szerszego problemu: chińskiego kryzysu energetycznego. Model „wielkiej rozbieżności” Pomeranza został częściowo oparty na Wielkiej Brytanii, która zaczęła mieć dostęp do paliw kopalnych w XVIII wieku. Chińskie obciążenie zasobów takich paliw

w XXI wieku przełożyło się na poważne ograniczenia dla potencjału ich wzrostu. Mimo że Chiny mają pokłady węgla, to jest on niskiej jakości i zanieczyszcza środowisko, natomiast źródła ropy są ograniczone. Doprowadziło to do zbliżenia partnerstwa z Rosją, która zaopatruje azjatyckie państwa rurociągiem, jednak Rosja ma również innych klientów, dlatego ta współpraca nie może być traktowana jako niezawodna w dłuższej perspektywie. Inne rozwiązanie stanowi energia nuklearna, ale światowe zasoby uranu są także ograniczone, chociaż nowa przyjaźń Chin z państwami Afryki, jak na przykład z Południową Afryką, zapewnia im dostęp do potrzebnych surowców naturalnych. Chiny, dążąc do przenoszenia ludności w kierunku zachodnim, są obciążone tym samym problemem, z którym w swoim pochodzie na zachód mierzyły się USA: brakiem wody.

Problem korupcji

Pogranicze Chin było zawsze słabo zaludnione z ważnego powodu: była to jałowa ziemia, nieodludna do wydawania dobrych plonów. Ponieważ Otwarcie Zachodu stało się obecnie oficjalną polityką rządu, problem zaopatrzenia w wodę musi zostać rozwiązany. Niestety, w niektórych przypadkach, rzeki w Chinach zachodnich, płynące tradycyjnie do Azji Południowo-Wschodniej, są zawracane, by nawadniać Chiny zachodnie, powodując tym samym susze w częściach Wietnamu. Perspektywa wojen o wodę, realna lub nie, jest brana pod uwagę przez rządy w całym regionie. Co jednak najważniejsze, Chiny stały się największym na świecie emitentem dwutlenku węgla do atmosfery, produkując 28 proc. światowej emisji na świecie w 2013 roku. Chińska klasa średnia jest nadal mała w porównaniu do znacznie biedniejszej ludności wiejskiej. Kiedy ta ostatnia wzbogaci się i kiedy bardzo wysoka stopa oszczędzania w Chinach obniży się wraz ze wzrostem konsumpcji, skutki dla światowego środowiska mogą być katastrofalne.

Kolejny utrzymujący się problem: brak transparentności powiązany z korupcją. Ujawnianie państwowych statystyk gospodarczych, w tym podstawowych informacji gospodarczych, które w wielu krajach są publicznie dostępne, jest nadal nielegalne, a nowa chińska ustawa o bezpie-

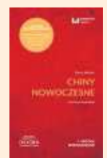
czeństwie narodowym z 2015 roku w swej definicji bezpieczeństwa obejmuje dane ekonomiczne i finansowe. Organizacja Transparencji International publikuje coroczny wskaźnik percepcji korupcji: w 2014 roku Chiny odnotowały 36 punktów (na skali od 0 do 100, gdzie 100 oznacza największą przejrzystość), będąc trochę bardziej skromnym od Indii z 38 punktami, ale mniej od Wietnamu, który zgromadził 31 punktów. Traktowanie przepisów w Chinach jest nadal bardzo instrumentalne, rzadko bywają stosowane zgodnie z literą prawa. Choć różne aspekty prawa spółek i prawa kryminalnego zostały - często w połączeniu ze skuteczną praktyką - poprawione, to partia nadal stoi ponad prawem, utrudniając stosowanie rządów prawa w tradycyjnym rozumieniu.

Gospodarcza nowoczesność?

Czy chińska gospodarka stanowi część nowoczesnego świata? Pod pewnymi względami odzwierciedla ona wyraźnie odmienne założenia od tych, które goryfikują wolny rynek i wycofywanie się państw z gospodarki, czyli idei obecnych na Zachodzie w latach 90. XX wieku i później. Państwo i partia są mocno zaangażowane w chińską gospodarkę oraz inwestycje zagraniczne, natomiast mimo wejścia Chin do WTO w 2001 roku dostęp do ich rynku z zewnątrz jest nadal trudny.

Niemniej, gospodarka Chin wpływa obecnie na każdego na świecie: - wiele znaczy w produkcji towarów, usługach finansowych oraz kursach walut i stóp procentowych. Adaptując się do nowoczesnej, globalizowanej gospodarki, Chiny zmusiły jednocześnie świat do dostosowania swoich gospodarek do - przynajmniej częściowo - chińskich potrzeb.

KSIĄŻKA

Rana Mitter „Chiny nowoczesne”, tłumaczenie: Bartosz Kowalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021